

SUMMARY

A. Zaliznak. Culture of speech of the future teacher as the part of professional culture.

The subject of the article is culture of speech. The article reveals the essence of concepts culture speech and of the professional culture the preschool teacher. The essence of such notions as «culture», «culture of speech», «pedagogical culture», «professional culture» and «speech» are exposed. In this article of professional competence are characterized.

Key words: culture, culture of speech, pedagogical culture, professional culture, speech.

УДК 378.016:519.65

Р. В. Миленкова

ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»

ЗАСТОСУВАННЯ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ПІДХОДУ У ВИКЛАДАННІ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТАМ-ЮРИСТАМ

У статті розглянуто деякі практичні та методологічні аспекти професійної підготовки майбутніх юристів, здійснено опис основних способів реалізації міждисциплінарного підходу у побудові процесу опанування латинської мови студентами-юристами протягом їх навчання у ВНЗ та застосування методичних розробок в організації цього процесу.

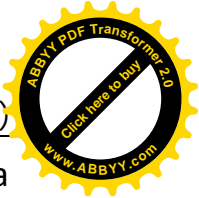
Ключові слова: міждисциплінарність, методика викладання латинської мови, майбутні юристи, освітній процес, рівень професіоналізму, концепт, концептосфера.

Постановка проблеми. Застосування міждисциплінарного підходу у викладанні латинської мови майбутнім юристам розглядається як частина загальної проблеми підвищення рівня професійної, світоглядної, комунікативної та кроскультурної компетентності випускників вищих навчальних закладів.

Зв'язок статті з науковими та практичними завданнями полягає в тому, що нині, коли політичні та соціальні зміни дають молоді можливість вільної самореалізації у різних країнах світу, існує об'єктивна необхідність формуванні світоглядного розуміння та цілісного сприйняття науково-культурного розвитку людства. Засобом формування такого світосприйняття у бачаємо міждисциплінарний підхід в освіті.

Налагодження міждисциплінарних зв'язків у процесі навчання латинської мови майбутніх фахівців, на наш погляд, є недостатньо висвітленою частиною загальної проблеми оновлення змісту вищої освіти.

Мета статті – теоретико-методологічно обґрунтувати формування системи міждисциплінарних зв'язків у процесі професійної підготовки юристів.

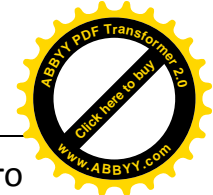
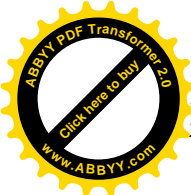
Завдання статті полягають у розкритті основних форм, способів та засобів реалізації міждисциплінарного підходу у побудові процесу опанування латинської мови студентами протягом їх навчання у ВНЗ.

Аналіз актуальних досліджень. Здійснений у межах дослідження аналіз наукової літератури з різних напрямів засвідчив високу зацікавленість дослідників феноменом міждисциплінарності в освітньому процесі. Значний внесок у розробку цього поняття зробили українські та зарубіжні вчені, які розрізняють поняття «міждисциплінарність», «полідисциплінарність», «трансдисциплінарність» (В. Буданов, О. Князева, С. Курдюмов); розглядають міждисциплінарність як етап розвитку між фундаментальністю та інноваціями в науці (В. Гончаренко); вивчають філософський аспект міждисциплінарності як загальнонаукової методології (М. Кругляк).

У контексті проблеми було проаналізовано наукові здобутки у галузі методики викладання мов та філології, зокрема праці про стан і прийоми розв'язання проблеми міжмовної взаємодії, про різні підходи до класифікації типів взаємодії мов (А. Білецький, Ю. Жлуктенко, Б. Горнунг, С. Семчинський, Б. Серебренніков та ін.); оцінки причин появи запозичень у мові (Л. Крисін, А. Мартіне, О. Муромцева, С. Семчинський, Ю. Сорокін, С. Шаумян) та етапів запозичення як процесу; про неоднаковість поглядів дослідників на систематизацію запозиченої лексики (Я. Грот, Д. Лотте, І. Огієнко); про стан вивчення впливів латинської мови на українську та інші мови.

Виклад основного матеріалу. Зазначимо, що на сучасному етапі розвитку освіти та науки набуває особливої актуальності проблема загальнонаукової методології, коли поряд із процесами диференціації наукового знання за галузями важливою стає його інтеграція. Висока насиченість програми підготовки майбутніх юристів предметами, що досліджують достатньо відмінні одна від іншої галузі, породжують проблему узгодженості різних сфер пізнання. Особливо гостро це виявляється під час вивчення профільних та допоміжних дисциплін.

Коротко розглянемо основні поняття дослідження. «Міждисциплінарність» вживається у різних значеннях, близькими синонімами є полідисциплінарність і трансдисциплінарність, кожний з яких має свої відмінності у тлумаченні. Таке розрізнення детально проаналізували О. Князева та С. Курдюмов [4, 341–357].

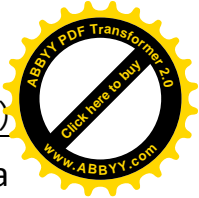
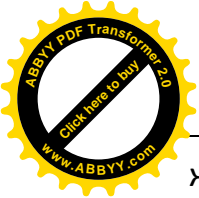
Полідисциплінарність позначає спільне вивчення якогось складного об'єкта різними дисциплінами (наприклад, вивчення людини психологією, генетикою, соціологією тощо). Тут лише окреслюється можливість діалогу між науками, адже незважаючи на спільність об'єкта, кожна наука має свій предмет дослідження.

Трансдисциплінарність передбачає вихід досліджень за дисциплінарні межі, коли відбувається перенесення дослідницьких схем з однієї галузі в іншу. Трансдисциплінарне дослідження є спільним дослідницьким проектом для кількох відмінних галузей знання. Тут взаємодія між різними науками є тіснішою, оскільки відбувається не просто вивчення спільного об'єкта з різних точок зору, а принципово новий тип досліджень, неодмінною умовою якого є взаємодія між науками, яка передбачає узгодження методологічних засобів.

Міждисциплінарна взаємодія передбачає комунікацію, в якій кожна дисципліна є водночас автономною і відкритою, а не єдину пізнавальну модель. «Необхідно, щоб кожна наукова дисципліна, що входить в полі- і трансдисциплінарний комплекс, була одночасно і відкритою, і замкнутою. Відкрита щодо нових когнітивних схем, які переносяться із суміжних і більш віддалених наукових дисциплін і мають для неї евристичну значущість; готова до кооперації з іншими науковими дисциплінами, до реалізації спільних дослідницьких проектів. Замкнута, бо вона повинна прагнути зберегти свій специфічний предмет і ракурс дослідження, розвивати свої прогресивні і найбільш просунуті дослідницькі методи і стратегії» [4, 347–348].

Отже, розглянемо специфіку застосування міждисциплінарності у викладанні латини майбутнім юристам. Більшість підручників з латинської мови створені фахівцями з освітою та досвідом роботи на факультетах класичної філології. Викладання латинської мови на таких факультетах передбачає високий загальноосвітній рівень абітурієнтів, їх спрофільованість за мовними дисциплінами (можливо, навіть вивчення курсу латинської мови у школі), значну кількість академічних годин для вивчення латинської мови та історії римської літератури. Тому наявні підручники більше зорієнтовані на засвоєння граматики та роботу з текстами.

Особливість викладання латинської мови для юристів полягає у тому, що абітурієнти немовних напрямів підготовки, з одного боку, мають

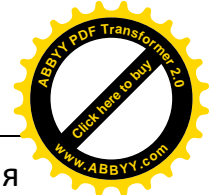
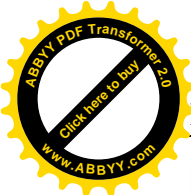
жорстко обмежену кількість академічних годин (курс майже винесений на самостійне опанування), а з другого – стоять перед засвоєнням потужної граматичної бази, що у сукупності не дає часової можливості застосування творчих, неординарних форм проведення занять, надає дуже мало варіативності, адже метою вивчення є цілісне засвоєння матеріалу, передбаченого програмою. Таким чином, студенти після перших занять втрачають зацікавленість і мотивацію до вивчення предмета. Робота за класичними підручниками втрачає ефективність та вимагає певної інтенсифікації методів.

Оскільки освітньо-кваліфікаційна характеристика юриста передбачає вміння читати юридичні тексти, готовність до засвоєння спеціальних юридичних курсів, розуміння міжнародної наукової та юридичної термінології, вважаємо логічним використовувати курс латинської мови як системоформувальну дисципліну в утворенні міжпредметних зв'язків.

Мета реалізації міждисциплінарного підходу у побудові процесу опанування латинської мови студентами-юристами полягає у спробі створення цілісної картини:

- соціокультурного впливу античних країн на сучасний державний устрій (зокрема галузь права) та культурні орієнтири;
- філософського сприйняття розвитку індоєвропейської мовної системи;
- латинськомовних впливів на структуру української та іноземної писемної мови, що вивчається (англійської, німецької, іспанської), в окресленні типів змін мови-реципієнта під впливом іншої мови; з'ясування залежності ступеня насичення латинськомовними запозиченнями текстів пам'яток від їх жанрових особливостей (юридична та загальна тематика); вияв взаємозв'язку внутрішньомовних та позамовних (історико-культурних) чинників динаміки структури мови-реципієнта;
- міжмовної взаємодії, зокрема такого її типу, коли цей процес є односпрямованим і суб'єктом впливу є так звана «мертва» мова; під час дослідження впливу однієї мови на іншу;
- уміння здійснювати перенесення знань, отриманих під час вивчення латинської мови та сучасних європейських мов як іноземних, у роботі з юридичною термінологією рідною мовою.

З метою досягнення поставлених завдань на пропедевтичному етапі вивчення мови викладач повинен, використовуючи евристично-

ретроспективний метод, сформувавши чітко уявлення про походження латинської мови. Однією з методик може бути така. Спочатку філолог формує у студентів навички порівняння та аналізу лексики: 1) основного словникового складу:

frater (латин.) *brother* (англ.) *Bruder* (нім.) *брат* (рос.) *брат* (укр.);
caput (латин.) *capital* (англ.) *Kapital* (нім.) *капитальный*,
капитель (рос.);

mors, mortis (латин.) *murder* (англ.) *Mord* (нім.) *мертвый* (рос., укр.);

2) юридичної термінології:

ius, iuris; prudentia, ae (латин.) – *юриспруденція*;

alius; ibi (латин.) – *алібі*;

de iure (латин.) – *по праву, де-юре*;

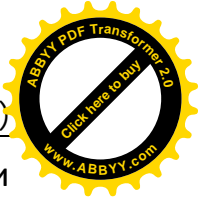
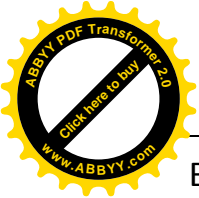
quasi ex delicto (латин.) – *квазіделікт*;

3) загальноприйнятих латинських запозичень:

A.D.; p. m.; a. m.; P. S.; et cetera; vice versa (англ.).

Наступним кроком є аналіз лексики не сучасної, а архаїчної, прикладів смислових та фонетичних змін у мовах-рецепієнтах. Продовжуючи ретроспекцію, викладач надає інформацію про плем'я латинців, їх мову, звичаї, розташування. Подальшим кроком є завдання графічного зображення схеми розвитку індоєвропейських мов, зокрема італійської гілки (додаткова інформація подається з роздатковим матеріалом).

На тому ж занятті аналізується вплив та занепад латинської мови, її використання українськими діячами політики, культури, та релігії, сучасний стан. Необхідно наголошувати на тому, що «мертва мова» продовжує функціонувати в окремих сферах діяльності, як-от наука та релігія, видаються журнали, спеціально присвячені живій латині: «*Latinitas*» (Ватикан), «*Palaestra Latina*» (Барселона), «*Vox Latina*» (Саарбрюккен), «*Vita Latina*» (Авіньон), «*Orbis Latinus*» (Мендоса, Аргентина). У цих журналах систематично публікуються результати роботи, що ведеться в різних країнах, з нормування новолатинської лексики. Критичне зведення цих матеріалів у вигляді фундаментального словника становить одне з найважливіших завдань сучасної філології. Можна згадати також і про книги новолатинської поезії останніх десятиліть (збірки віршів видатних латинських поетів сучасності Уго Енріко Паолі (Флоренція, 1961) і Германа

Веллера (Тюбінген, 1946), збірку «Vita Camena», що містить зразки творчості п'ятдесяти авторів із сімнадцяти країн світу (Цюріх, 1961), збірку «Carmina latina recentiora» (Лейхлінген, 1974)) та ін.

Вже на етапі початкового оволодіння латинською мовою одним з інструментів реалізації міждисциплінарності є вивчення крилатих виразів. Творчі завдання з сентенціями передбачають пошук студентами у фольклорі рідної мови аналогій до вираження народної мудрості у побутовій тематиці:

Delphinium natare doces (латин..)

Не вчи плавати щуку, щука знає цю науку (укр.)

Наступним кроком роботи з крилатими виразами є акцентування на сучасних трактуваннях юридичних та процесуальних виразів:

Ignorantia non est argumentum (латин.).

Незнання закону не звільняє від відповідальності (укр.).

Argumentum ad ignorantiam (латин.).

Аргумент, розрахований на необізнаність слухача (укр.).

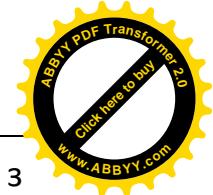
На етапі вивчення латинської мови, який є достатнім для часткової репродукції в інших сферах, міждисциплінарність реалізується під час вивчення низки дисциплін.

Це передбачає: 1) застосування принципів міждисциплінарності і трансдисциплінарності під час добору змісту та форм занять з латинської мови; 2) організацію творчого співробітництва викладачів спеціальних юридичних курсів, які у процесі засвоєння передбачають зв'язок з латинською мовою: основи римського права, громадянське право, кримінальне право, ораторське мистецтво, державне (конституційне) право зарубіжних країн, історія вчень про державу і право, проблеми теорії держави і права тощо; 3) побудову скоординованої системи дій та вимог викладачів різних предметів у напрямку стимулювання використання латинської лексики у творчих наукових роботах майбутніх юристів (есе, проектах, доповідях, курсових, дипломних роботах), формулюванні наукових робіт, статей:

Смертна кара у XXI столітті: pro et contra.

Dic, duc, fac, fer! Критичний аналіз морального аспекту діяльності юриста.

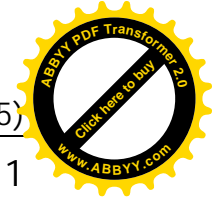

Розглянемо міждисциплінарні зв'язки латинської мови з юридичними дисциплінами. У процесі вивчення основ римського права студенти досліджують юридичні джерела, такі, як Кодекс Феодосія, Коментар Катуса, Дигести Юстиніана та ін.

Майбутні юристи оперують поняттями *edictum*, *mandatum*, *rescriptum*, *leges* та ін., вивчають основні напрями діяльності римських юристів (*respondere*, *cavere*, *agere*). Вивчення складових римського сімейного права передбачає використання понять, отриманих у процесі перекладу латинських текстів і документів (*cum manu mariti*, *sine manu*). За програмою зобов'язального римського права студенти визначають види договорів та контрактів: *verbi* (слово), *litteris* (буква), *res* (річ), *consensus* (домовленість).

Через переклад уводиться нова лексика, яку студентам необхідно пояснити, використовуючи словники та підручники з римського права, наприклад, назви державно-адміністративних документів (*administratio* – адміністрація, розпорядження; *actus* – акт, правовий урядовий документ; *dispositio* – диспозиція, розпорядження, план; *conventio* – конвенція, договір, зближення, угода; *constitutio* – конституція, зведення законів та ін.) А також назви урядових осіб (напр.: *administrator* – адміністратор, правитель, намісник, заступник; *antecessor* – антецесор, посередник; *executor* – ексекutor, виконавець судового рішення тощо).

Ефективною методикою засвоєння юридичної латинської термінології є методика роботи з основними концептами права за О. Лисак [6]. Студентам пояснюється смисл концептосфери як ментальної сутності, що має відображення в мові; потім на опрацювання пропонуються лінгвокультурні концепти, що стосуються права, держави чи закону, які мають латинське походження і збереглися в українській та англійській мовах, наприклад: *lex* – закон, *ius* – право, *iustitia* – справедливість, правосуддя, *iudex* – суддя. Опрацьовуючи фрази для запам'ятовування, викладач складає таблицю (табл. 1) так, щоб студент використовував переклад тих мов, які він вивчає, та простежував спільні та відмінні ознаки. Необхідно заповнити пропуски та вивчити сентенції.

Таблиця 1

Опрацювання концепту «Право»

Lingua Latina	Українська	English
Lex non novit patrem, nec matrem; solam veritatem.	Закон не знає ні батька, ні матері, одну лише істину.	The law knows neither father nor mother, only the truth.
Lex prospicit non respicit.	_____	The law looks forward, not backward.
Lex uno ore omnes alloquitur.	Закон з усіма говорить одними устами.	_____

У цьому річищі висувуються завдання з класифікації перекладених та вивчених юридичних сентенцій за основними концептами (*lex, dignitas, sapientia, ius, iustitia, civitas* тощо); відбору з підручника якомога більшої кількості виразів за концептами; аналізу концептів у латинській, українській, англійській мовах, можливо, у вигляді дискусії. Крім того, на заняттях з латинської мови пропонуються завдання із складання юридичних текстів з використанням уживаних нині латинських виразів (*apriori, de facto, pro forma, extra ordinem, post factum, alibi, qui prodest*).

Зв'язок з англійською (німецькою, французькою мовами тощо) встановлюється за такими напрямками: 1) аналіз пристосування латинізмів до особливостей мови-реципієнта, яке виявляється на всіх структурних рівнях – від фонетичного до семантичного; 2) вплив латинської лексики на позначення загальних і часткових понять судочинства, мір і способів покарання, назви зі сфери виконавчої і слідчої діяльності судових органів, назви юридичних документів, назви судових інстанцій; 3) застосування у писемних документах латинських юридичних кліше (*ad hoc; affidavit; bona fide; caveat; de facto; de jure; et cetera; exempli gratia; ex parte; id est; in camera; in curia; in situ; inter alia; ipso facto; per pro; per se; prima facie; pro rata; quasi; sub iudice; ultra vires; videlicet*).

Опанування таких кліше може також виконуватися у подвійному перекладі (табл. 2).

Юридичні мовні кліше у письмових документах

Lingua Latina	Українська	English
Ad hoc	З цією метою	For this purpose
Caveat	_____	Warning
Pro rata	Пропорційно	_____

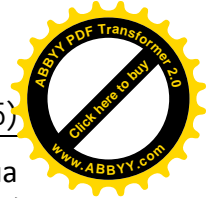
Таким чином, змушені працювати творчо й консультуватися за джерелами з інших дисциплін, добирати та аналізувати еквіваленти, студенти підвищують свій лінгвістичний та професійний потенціал.

Висновки. Отже, вивчення латинської мови студентами юридичних факультетів убачається системоутворюючим інструментом міждисциплінарності у процесі підготовки майбутніх юристів. Ті можливості, які дає вивчення указанного предмета, можуть бути використані для підвищення зацікавленості й мотивації, формування наукового світогляду, зростання рівня професійної комунікації майбутніх фахівців у галузі права.

Ефективність реалізації методики досягається завдяки виконанню відповідних організаційно-педагогічних умов, а саме застосування принципів міждисциплінарності і трансдисциплінарності під час підбору змісту та форм занять з латинської мови; організації творчого співробітництва викладачів спеціальних юридичних курсів; побудові скоординованої системи дій та вимог викладачів у напрямку стимулювання використання латинської лексики в творчих наукових роботах майбутніх юристів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буданов В. Г. Эволюция дисциплинарного знания как процесс междисциплинарного согласования / В. Г. Буданов // Синергетическая парадигма. Человек и общество в условиях нестабильности.
2. Грищенко С. П. Лексичний вплив як чинник динаміки мови-рецепієнта (на матеріалі латинських запозичень українських пам'яток кінця XVI–XVII ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філологічних наук / С. П. Грищенко. – К., 1999, – 20 с.
3. Кацман Н. Л. Методика преподавания латинского языка / Н. Л. Кацман. – М. : ВЛАДОС, 2003. – 258 с.
4. Князева Е. Н. Трансдисциплинарность синергетики: следствия для образования / Е. Н. Князева, С. П. Курдюмов // Синергетическая парадигма. Человек и общество в условиях нестабильности. – М., 2003, – 232 с.
5. Латинский на все случаи жизни / [сост. С. В. Барсов]. – М. : АСТ ; Астрель : Транзит книга, 2006. – 431 с.

6. Лысак Е. А. Методика преподавания латинского языка, основанная на сравнительном анализе концептов права в русском, латинском и английском языках / Е. А. Лысак // Российское право в Интернете. – 2009. – № 3. – С. 1–12.

РЕЗЮМЕ

Р. В. Миленкова. Использование междисциплинарного подхода в преподавании латинского языка студентам-юристам.

В статье рассмотрены некоторые практические и методологические аспекты профессиональной подготовки будущих юристов, осуществлено описание основных способов реализации междисциплинарного подхода при построении процесса освоения латинского языка студентами-юристами при их обучении в вузах и подготовка методических разработок по организации этого процесса.

Ключевые слова: междисциплинарность, методика преподавания латинского языка, будущие юристы, образовательный процесс, уровень профессионализма, концепт, концептосфера.

SUMMARY

R. Mylenkova. Using the interdisciplinary approach in teaching latin for law students.

The article is devoted to the practical and methodological aspects of professional preparedness of future lawyers and description of the main method points of the interdisciplinary approach realization.

Key words: interdisciplinary approach, methods of teaching Latin, future lawyers, education process, professional level, concept.

УДК [811.111:378.147]:656.61–051

Ю. В. Петровська

Херсонська державна морська академія

ВПРАВИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІЇВ З ВИКОРИСТАННЯМ СТРАТЕГІЇ ПЕРЕФРАЗУВАННЯ

У статті розкрито необхідність навчання майбутніх судноводіїв правильно інтерпретувати інформацію, використовуючи стратегію перефразування під час роботи з морськими публікаціями, особистого контакту з членами екіпажу або розмови по УКВ радіо. Доцільність навчання студентів свідомо оперувати стратегією перефразування було продемонстровано на основі комплексу вправ в усному і писемному мовленні.

Ключові слова: комунікативна компетенція, стратегія перефразування, комплекс вправ, спеціальність «Судноводіння».

Постановка проблеми. Стратегія перефразування є невід'ємною частиною комунікації. За комплексного використання з іншими стратегіями вона забезпечує основу для аналізу окремих слів або ключових моментів ситуації спілкування спочатку у внутрішньому мовленні, а потім під час реалізації зовнішнього акту обміну думками. Нездатність до перефразування, особливо в умовах роботи у змішаних екіпажах, може призвести до втрати вантажу, судна та екіпажу внаслідок помилок